

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svitlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj VI.

V sredo 4. kozoperska 1848.

List 40.

Červ v krompirji.

Zraven navadne krompirjeve gnjilobe, ktera je léta v nekterih krajih zopet hudo razgrajala, se je krompirja šemertje še drug sovražnik lotil, kteri mu zna, če se ne zatare, tudi močno škodljiv biti. Ta sovražnik je nek rumen terd červec, kteri je červecu v moki, ki ganašibravci dobro poznajo, močno podoben, samo, de je enmalo drobnejši in de ima plošnjato černo glavo; nog ima pa šest kakor ta.

Imenovani červ si naredi luknjice v krompir in cele steze v njem, v kterih živi in veliko veliko jajc zaleže. Drugo léto se iz červa kebrički izvalijo, kterim se pravi škôkci, Spring- oder Schnellkäfer. Skozi te luknjice zahajata v krompir zrak in mokróta, ktera sta krompirju takó škodljiva, de začne popolnoma bolehati in gnjiti.

Nar boljši pomoček tega škodljiviga červica pokončati, je pa, če kmetovavec tisti krompir, v kterim najde več majhnih črnih luknjic, odbere in za prešiče pokuha, ali pa kuhaniga na gnoj pomeče. Kdor pa taciga červiviga krompirja ne kuha, ampak ga siroviga na gnoj ali pa kam drugam pomeče, ali pa na njivi popusti, ne bo červa zaterl, ampak njegovo pleme le pomnožil. Kovač v Šiški.

Letašnje sadne gosence.

Ne morem se zderžati, de bi sadjorejce na gosencno zalego ali gnjezda ne opomnil, kterih po drevji kakor v pajčóvno zavitih ni bilo kmalo toliko viditi kakor ravno léta, namreč zlatoritke (Goldafter) in pa beliga drevniga metulja (Baumweissling). Zató vam svetjem, de bi take gnjezda, kar jih po sadnih drevesih vidite, pridno pridno otrebovali. Za to delo boste pózna jesen in zima nar pripravniši čas. Nikar ne pozabite tega storiti.

Pa ne samo gosencna zalega, ampak tudi mah je sadnim drevesam hudo škodljiv; to vsak sadjorejce sam dobro vé, in treba mu ni pripovedovati, de tiste drevesa, ktere so z maham obrašene, žalostno rastejo in práv po redkama rodé; zató naj skerbni sadjorejce gleda, de bo od dreves, kar je

moč, mah in staro kožo (lupje) odpravil, za ktero debeloglavka jajčika, ktere z rumeno volno pokriva, pogostoma leže, de mu ne bodo gosence drugo léto nadlegovala in dreves do čistiga oskuble.

Ravno takó je drevju tudi gërba (Frostnacht-Spanner) neizrečeno škodljiva; ona začne precej spomladi, kader jame drevje cvesti, škodo delati, in pokončá cvetje in perje do čistiga. Gosence tega metulja so zelene in majčkine, grozno požrešne, in se mesca kozoperska in listopada izvalijo; bábica tega metulja nima perutnic, torej ne more leteti, temuč od tal na drevje lazi in na verhu drevesa po 200 jajčic zleže, iz kterih se drugo spomlad, kader jame berst pokati, majhne gosence zvalé in koj po drevji škodo delati začnó. Kdor hoče svoje drevje gërbe obvarovati, mora drevó s slamo kakor na strehi oviti; to se takó stori: iz slame se omela naredé in z njimi drevesa okoli debel takó ovežejo, de konci slame proti zemlji molé in slama kakor streha okrog debela stoji. To stori, de metuljke na drevó nemorejo; zató se lahko vsako jutro po slami poberó in pomorijo.

Kovač v Šiški.

Kratko razjasnjenje écz sklep deržavniga zbora zavoljo kmetijskih rečí.

Novice so v 37. listu sklep deržavniga zbora zavoljo kmetijskih rečí oznanile, in kër je ta sklep takó obširen, de je že marsiktero vprašanje zbudil, ga hočem nekoliko razjasniti.

Pervíc se mora opomniti, de ni bil namen s tem sklepam vse kmetijske zadeve natanjko takó razdrobiti, de bi bila ta reč za vsaciga kmeta že odsojena, ampak namen je bil le ta, poglavitne postave ukoreniniti, po kterih se bo ravvalo pri izdelovanji posamesnih zadev.

Izgovorjeno je, de vsa zaveza med gruntnimi gosposkami ali grajšinami in med podložnikami ali kmetam je nehala. Nehale so tedej tudi vse postave, po kterih so bile do zdaj pritožbe med gruntnimi gosposkami in med kmetam obravnavane. Zatorej so nehale vse kazni (štrafinge) pri gruntnih gosposkah, nehal je tudi gosposkni eksekucion.

Iz tega izhaja, de je kmet s svojo osebo (persóno) osvoboden, to je, de on ni več podložnik, ampak

on je od tihmal prost deželán (freier Staatsbürger). Kmet bo za naprej le postavam podložen, ki jih bo državni zbor z dovoljenjem Cesarja storil; on bo tudi le za državne potrebe (za potrebe cesarstva) davke dajal. Kér so pa grajšine, kakor na Krajnském Mekinska, Višnjagorska, Žuženberska i. t. d. tudi komesijske opravila in sodniške ravnanje po sporočilu Cesarja oskerbovale, torej se jim mora v ti zadevi tudi za naprej in tako dolgo pokoršina skazovati, dokler povsod cesarske uradnice vpeljane ne bodo. Takó je tudi sploh na Štajarskim in na Koroškém v Celjovski kresli. V teh zadevah take grajšine niso gruntne gosposke, ampak gosposke, ki v Cesarjevim imenu za mir in pokoj in za pravico skerbé.

Upati moremo tedaj, da bodo naši Slovenci, možjé bistre glave in dobriga serca, imenitnost te zadobljene prostosti spoznali, in z modrim obnašanjem pokazali, da so vredni te imenitne pridobitve. Ne mislite tedaj, dragi prijatli! da je po tem polajšanji vaših dozdanjih težav pot k razujedanju nadelana, — ne mislite, da imate zdaj pravico z bahanjem se junačiti ali proti dozdanjim gruntnim gosposkam z napuhom se šopiriti, — to bi bilo gerdó in bi vas enake storilo živinčetu, ktero iz hleva izpušeno rita in berca in se vkrotiti ne da. — Kakó bi bilo to nasprotno, ko bi pri ti priliki, ki ste sami svoji postali in višji stopnjo v sredi ljudstva dosegli, se poživili, in tako omazali žlahtni lik vélovečenja.

Pa ne le sama oseba (peršona) kmeta je osvobodena, ampak tudi grunti ali zemljiša so vsih dolžnost odvezani, to je, da ne hajo za naprej vse opravila kmetov proti grajšinam, desetnikom, proti fogtijskim, gorniškim in soseskim gospodstvom. Vender je pa sklenjeno, da za dela, za davke v blagu in v denarjih se mora berž ko berž primerno odškodovanje odmeriti. —

Odškodovanje se mora dati grajšinam, kar je po pravici. Če se bo pa morebiti previdilo, da je ta ali una prejemšina krivična, ali da grajšine pravice nemo-rejo spričati, se že samo dobro vé, da za napčne prijemšine nihče odškodovanja ne bo obsodil. —

Razsodba, ktere dela (tlake) in kateri davki so odškodovati in po kakošni ceni, je izročena odločenimu odboru, v kteriga smo za vsaki gubernijum po pet poslancev izvolili. Ti možjé bodo tukaj na Dunaji za vse dežele natanjko tarifo naredili; tako dolgo bo pa treba potepčenja.

Za plačilo tistih tlak, gosposkinih davkov, desetín, i. t. d. za ktere se bo odškodovanje dalo, se mora iz premoženja dežele denarnica (kasa) napraviti, iz ktere se bo za zadéto deželo prerajtano odškodovanje poplačalo, in državno vladarstvo, ali kakor pravimo, Cesar, bojo pri ti reči srednik.

Nektere dežele imajo svoje premoženje; kmetje tacih deželá se bodo smejali, — ali na Krajnském je enmalo pusta, kér ni veliko deželuiga premoženja. Nekaj ga bomo pa le poiskali, in, kakor se mi zdí, se bo tudi dobilo.

Drugo pot se bomo enmalo od gojzdov, pašnikov, od lovstva (jage) in ribstva pomenili.

Na Dunaji 21. kimovca 1848.

Ambrož.

Prošnja zastran astramontane.

Akoravno létas pri nas ni bilo dosti štrupenine *) viditi (tako v tih krajih kače in gade vkup imenujejo) ste bile vender pretekli mesec dve deklici pičeni, ena od kače, druga od gada, kateri ste se z rabo izlečka domače astramontane (inulla germanica) kar kmalo ozdravile.

*) Gospod fajmošter so nam s tem spiskam za domovinski muzeum rudečiga gada poslali, ki je eden izmed nar nevarniših in nar bolj štrupenih na Notranjskim. Vredništvo.

Ne bilo bi po mojih mislih nekoristno, v Novicah poprositi, da bi vsi tisti svoje skušnje očitno naznaniti hotli, kateri so po svetovanji Novíc pretečeniga léta lista 32. dozday domačo astramontano pri kačjim piku rabili, da bi se tako zvedilo, če so tudi drugih skušnje v ti reči mojim enake. Le ako več skušinj čudno moč naše astramontane poterdí — kar clo nič dvomiti ni — se bodo potem vsi svoje domače, neprecenljive astramontane (inulla germanica — ktere povsod obilno imamo) raji poprijeli kakor ptuje (inulla bubonium — ktera se večkrat le težko dobi). Menim, da ste obé enake zdravilne moči pri kačjim piku.

Zagurje 12. kimovca 1848.

A. Mlakar.

Ognji na Krajnském.

(Zavoljo mnogih sestavkov zakasnjeno.)

Mesec kimovec je zastran ognja nesreče poln. 7. dan tega mesca so pogorele v Mostah v Komenški fari 4 hiše s prostornimi poslopji vred; — neke dni potem pa tri hiše s poslopji, veliko živine, sená, žita i. t. d. v Naklim nad Krajnjam. V Naklim je v Županovo hišo strela vdarla in silen oginj napravila; — v Mostah pa je po naznanilu gosp. D. 7 lét star fantič v igrači z leseno žveplenko slamo zažgal, ki je bila v hiši v pletenje kit za slamnike iz treh nasadov odbrana. Vsa vas z 71 hišami bi bila gotovo žalostno pogoriše, ako bi ne bila streha neke bližnje bajte podérta bila in če bi ne bila gospoda Miha in Janez Stare iz Mengša z brz-glami prihitela in neutrudno gasila. Starši pa pomnite, da otroci nikoli niso prevarovani!

Čast in hvala mladosti Horjulske šole.

Častiti gosp. Podlipski so poslali Novicam obširni popis poslednjiga šolskiga izpraševanja v Horjulski šoli, za ktero imajo naš dobro znani rodoljub, gosp. Luka Jeran posebne zasluge. Žal nam je, da nam prostor ne pripusti celiga popisa v Novice djati, kér imamo silo veliko Novicam namenjenih sestavkov še na strani; torej le naslednje verstice iz dopisa vzamemo:

„Hočem le to povedati, kar se nam je tukej posebniga pokazalo. Otroci so brali v obojim pravopisu, iz abecednika in iz bukvic zoper terpinčenje živál; in poslušavci smo vsi z radostjo zapazili, da so v novim pravopisu bolj gladko brali, kakor v starim; tedaj smo tudi tukej skušnje, ki je bila drugej storjena, potejeno našli. Kar se nam je še družiga dobro zdelo, je bilo to, da so otroci tudi iz natorniga zgodovinstva, od živál in zeliš, veliko vedili povedati, in da so še več znali razložiti, kako se zdravja telesniga varovati, kako človeku v naglim nevarnim napadu pomagati, ako se kdo najde zmerznjen, zadušen, vtonjen i. t. d.“

Podpornikam pravične horvaške reči.

Že blizo 1200 gold. je nabralo slovensko društvo v Ljubljani od domorodcev mnogih slovenskih krajev za brate Horvate. Pervíc nabranih 500 goldinarjev smo poslali 13. kimovca v Zagreb — drugi del pa pretečeno saboto. Prejémperve nabere je dal odbór denarniga banskiga uradstva v Zagrebških Novinah in v Slavenskim Jugu s sledečimi besedami na znanje:

„Na skazano to ljubezin pošljemo mišim slovenskim bratom v imenu gosp. našiga Bana in cele domovine iskreno in serčno zahvalo.“